

CÁC PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU TRONG NHÂN HỌC: TIẾP CẬN ĐỊNH TÍNH VÀ ĐỊNH LƯỢNG *

LÊ MINH ANH

Hiện nay phương pháp nghiên cứu thiên về định tính hay định lượng đang là một vấn đề được các nhà Nhân học ở Việt Nam quan tâm. Trong bối cảnh đó, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - Đại Học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh đã cho dịch và xuất bản công trình của H. Russel Bernard “*Các phương pháp nghiên cứu trong Nhân học: tiếp cận định tính và định lượng*”. Đây là một trong những cuốn giáo trình cơ bản nhất đề cập đến phương pháp nghiên cứu Nhân học hiện nay trên thế giới. Cuốn sách này đang được nhiều trường đại học thuộc khối Bắc Mỹ và châu Âu lấy làm giáo trình giảng dạy cho sinh viên. Cuốn sách gồm 20 chương.

Chương thứ nhất trình bày về lịch sử của Nhân học và Khoa học Xã hội, từ chủ nghĩa duy lý, chủ nghĩa kinh nghiệm với các ý tưởng ban đầu và những nhà tiên bối như Galileo, Descartes, Bacon, Newton... Trước đây, khi đề cập đến Nhân học, nó được hiểu là khoa học xã hội; còn một số quan điểm hiện nay lại đặt Nhân học trong khoa học nói chung.

Chương thứ hai, tác giả đề cập đến thuật ngữ chuyên ngành và các khái niệm chuyên ngành như tính giá trị, độ tin cậy, các mức đo lường, thao tác luận và sự hợp biến. Đây là một chương rất quan trọng cho những ai quan tâm đến Nhân học bởi trong chương này tác giả đã trình bày một cách tỉ mỉ về những khái niệm và thuật ngữ, đan xen là những trích dẫn và ví dụ từ những công trình Nhân học của nhiều học giả nổi tiếng trên thế giới.

Tác giả dành chương thứ ba đề cập đến Nhân học và thiết kế nghiên cứu trong nhân học. Ông đã đưa ra 5 bước quan trọng cần chú ý trong khi thiết kế nghiên cứu: (1) xác định nhóm được nghiên cứu và nhóm đối chứng; (2) các cá nhân phải được chọn ngẫu nhiên; (3) nhóm được đo lường dựa trên một hay nhiều biến phụ thuộc (đây được gọi là bước kiểm tra thử); (4) đưa ra sự can thiệp; (5) các biến phụ thuộc được đo lần nữa (được gọi là hậu kiểm). Những bước này dùng để tiến hành các thí nghiệm thực hiện với con người; các thí nghiệm thực hiện trong phòng thí nghiệm; các thí nghiệm trên thực địa.

* H. Russel Bernard (2007). *Các phương pháp nghiên cứu trong nhân học: Tiếp cận định tính và định lượng*. Nhà xuất bản Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh, 561 trang, khổ 19 x 27 cm.

Việc chọn mẫu trong nghiên cứu Nhân học là một việc làm không thể thiếu khi tiến hành nghiên cứu. Chương bốn của cuốn sách đã trình bày lý do phải chọn mẫu và những phương pháp có thể lấy được mẫu tốt nhất trong điều kiện nghiên cứu thực tế. Trong chương này, tác giả chủ yếu nói về cách thức chọn mẫu trong điều tra về định lượng hơn là chọn mẫu trong nghiên cứu định tính.

Ở chương năm, tác giả hướng dẫn làm thế nào chọn các vấn đề nghiên cứu, địa bàn nghiên cứu, phương pháp và đạo đức trong nghiên cứu Nhân học. Tác giả đã đưa ra một quy trình nghiên cứu lý tưởng: *đầu tiên hình thành một vấn đề lý thuyết; kế đến lựa chọn địa bàn và phương pháp nghiên cứu; sau đó là thu thập và phân tích dữ liệu; cuối cùng là vấn đề lý thuyết mà cuộc nghiên cứu nhắm đến bị nghi ngờ hay được ủng hộ.*

Tác giả đã dành chương sáu để nói về vấn đề nghiên cứu tài liệu. Đây là một vấn đề mà bất cứ một ý tưởng nghiên cứu nào muốn tiến hành đều cần phải tìm hiểu vấn đề đó đã được nghiên cứu như thế nào. Tác giả cũng đã trình bày cách thức làm thế nào để tìm kiếm tài liệu có hiệu quả nhất. Nguồn tài liệu gồm ba nguồn chính: con người, các bài báo điềm luận và các công cụ tìm kiếm thư mục.

Tác giả đã dành phần lớn nội dung của cuốn sách để trình bày về điền dã và phương pháp thu thập số liệu (từ chương bảy đến chương mười lăm). Trong chương bảy, tác giả cho rằng *quan sát tham dự* là nền tảng của Nhân học văn hoá. Tác giả cũng trình bày khá chi tiết về các kỹ năng của một

người quan sát tham dự và các giai đoạn của quan sát tham dự. Chúng ta đều biết rằng, quan sát tham dự chỉ là một trong nhiều phương pháp được áp dụng khi tiến hành điền dã tại thực địa. Nhưng theo tác giả, phương pháp này là xương sống và các phương pháp khác trong Nhân học đều phụ thuộc vào nó.

Trong những cuộc điền dã, việc chọn thông tin viên là một khâu cốt yếu đem lại thành công cho nhà Nhân học. Chính vì vậy, tác giả đã dành chương tám để đề cập về thông tin viên. Đi tìm và phỏng vấn thông tin viên chủ chốt là một khâu quan trọng, thường gắn liền với nghiên cứu miêu tả Dân tộc học. Tác giả cũng đưa ra các tiêu chí để nhà Nhân học tham khảo khi lựa chọn các thông tin viên và số lượng thông tin viên cho một mô hình nghiên cứu.

Công việc ghi chép tại thực địa là một khâu vô cùng quan trọng và thông thường điều này do kỹ năng cộng với kinh nghiệm của từng nhà Nhân học áp dụng cho bản thân mình. Trong chương chín, tác giả đã trình bày một cách khoa học cách ghi, mã hoá và quản lý nguồn tài liệu trên thực địa với bốn loại ghi chép chính: ghi nhanh; ghi nhật ký; nhật ký lịch trình hàng ngày và ghi chú.

Từ chương mười đến chương mười ba, tác giả trình bày về phỏng vấn phi cấu trúc và bán cấu trúc. Trong điền dã Nhân học, quan sát và lắng nghe là hai kỹ năng quan trọng nhất trong một cuộc điền dã. Chương mười đã đề cập đến việc làm thế nào để thực hiện một cách có hiệu quả cho việc phỏng vấn phi cấu trúc và bán cấu trúc. Chương mười một trình bày về phương

pháp phỏng vấn có cấu trúc chặt chẽ, mô tả một cách chi tiết về việc sắp xếp theo cột, xếp loại, xếp hạng... Chương mười hai là các dạng bảng hỏi và cách thức tập huấn các phỏng vấn viên và cách đặt câu hỏi tránh được sự hiểu nhầm của người trả lời. Chương mười ba đề cập đến các thang đo để có thể đo lường các khái niệm.

Chương mười bốn và mười lăm là hai chương đề cập đến quan sát. Quan sát trực tiếp có phản ứng được trình bày trong chương mười bốn. Thêm vào đó, tác giả còn trình bày về những tư liệu mới, làm thế nào để chọn mẫu hành vi trong nghiên cứu phân bổ thời gian.

Phương pháp quan sát kín đáo bao gồm phương pháp dùng để nghiên cứu hành vi mà người cung cấp tin không biết được là họ đang được nghiên cứu. Những phương pháp của quan sát kín đáo bao gồm: nghiên cứu dấu vết hành vi; nghiên cứu thư tịch; phân tích nội dung; quan sát được che dấu; thực nghiệm tại thực địa theo phong cách tự nhiên. Quan sát được nguy trang che dấu và các thực nghiệm tại thực địa. Đây là một vấn đề đặt ra nhiều vấn đề đạo đức trong nghiên cứu và được bàn luận chi tiết trong chương mười lăm.

Từ chương mười sáu đến chương hai mươi nói về việc phân tích dữ liệu. Việc phân tích dữ liệu định tính bằng cách kiểm tra các hiệu lực hằng số, trình bày và sử dụng các câu trích dẫn, trình bày dữ liệu dưới dạng ma trận và bảng biểu, biểu đồ dòng và nhân quả... được trình bày trong chương mười sáu. Chương mười bảy và

mười tám chủ yếu phân tích các dữ liệu định lượng như việc mã hoá, thiết kế bảng mã hoá, phân phối tần số, độ phân tán, phương sai và độ lệch chuẩn... Đây là hai chương đòi hỏi người đọc cần có sự hiểu biết về một số phần mềm thống kê xã hội như SPSS, SAS, SYSTAT...

Chương mười chín và hai mươi đề cập đến phân tích hai biến, sự kiểm định và mối liên hệ với quy tắc PRE, vẽ đường hồi quy, mối liên hệ phi tuyến tính. Việc phân tích đa biến và trình bày bảng số liệu, cách đọc một bảng số liệu, những kỹ thuật phân tích đa biến đã được tác giả trình bày một cách chi tiết trong chương cuối cùng của cuốn sách.

Trong bối cảnh nền Dân tộc học của Việt Nam đang hội nhập mạnh mẽ với các nước trong khu vực và trên thế giới, cuốn sách *Các phương pháp nghiên cứu trong Nhân học*: tiếp cận định tính và định lượng được dịch và công bố là rất cần thiết. Cuốn sách này là cuốn giáo khoa cung cấp những chỉ dẫn chi tiết về phương pháp cho sinh viên đang theo học ngành Nhân học và là tài liệu tham khảo bổ ích của những nhà nghiên cứu trong lĩnh vực Nhân học ở Việt Nam hiện nay.